

sećanja na rastka

Tri dana pred 60-godišnjicu rođenja Rastka Petrovića, 13. maja, na Tribini mladih u Novom Sadu, u maloj hladovitoj sali za razgovor, sa tamnim spuštenim zavesama, tog vrelog sunčanog majskog popodneva, sedeli su, okruženi mladim ljudima, savremenici Rastka Petrovića — ljudi koji su degovali i prijateljevali sa Raskom: Aleksandar Vučo, Dušan Matić, Miloš Dedinać, Miloš Milunović, Gustav Kričević i Marko Ristić. U jednoj intimnoj atmosferi potekle su reči topleg sećanja na prijatelja, pisca, slikara, većitog putnika... Rastka Petrovića.

Malo iz navike da uvek nešto beležim (jer usmena reč odleti, zaboravi se, izbledi u našem sećanju, ostane samo poneki zvuk, atmosfera), a više iz ljubavi prema Rastku, i što mi donosi moji dugovi, poklonici Rastkovi, to nikad ne bi oprustili, počeo sam na papirićima da beležim... Stenografiju ne znam, zato može biti da ovi odlomci neće imati potpunu karakteristiku stila Maticca, Ristića, Dedinaća, Kričevića i Vuča, ali ostaje suština, ostaje zabeležene reči sećanja na Rastka jednog sunčanog majskog popodneva u Novom Sadu.

Evo tih fragmenata iz beležnice:
Aleksandar Vučo: «Tada (1916—1917. godine) smo se nalazili u Francuskoj. Sećam se tog Pariza, otko Sen-Misela, gde su se okupljali srpski studeni, gde je dolazio i Rastko...

Razlikovao se od nas. Mi smo tada bili još samo amateri, a on, on je unesio celog sebe, bilo kad je čitao simboliste, govorio o Slovincima, gledao Pikasa...

(Posle izlaganja Aleksandra Vuča pročitalo su dve Rastkove pesme iz 1917. dve pesme koje se danas jedva gde mogu naći, a u kojima se već nazire budući pesnik «Otkrovenja».)

Dušan Matić: «Rastka sam sreo u Nici. Bilo je to na stepeništu jedne rekvizirane nemačke postlitararice, u kojoj je bila canovana srpska gimnazija. Tada sam već bio pomalo slavani, onako drčki slavan, jer sam već imao objavljen jedan tekst u koleškom listu, i to na francuskom!»

Znao sam da Rastko piše pesme. Bio je okobar, kišna jesen... Rastka smo vrbovali tog dana da pročita nešto na našem literarnom sastanku. Evo, iz ovog odlomka tog Rastkovog sastava, iz ovih nekoliko recenica, već se nazirao pisac romana «Dan festiva»: «Išao sam sve dalje, ne da zaboravim opražbinu, već da je vidim onakvu kakvu sam je naučio voleti...»

Rastko je bio iz kuće gde je li. terama i umetnička tradicija bila vrlo jaka. Od sestre Nadežde, naše velike slikarke, naučio je da razumeva slikarstvo, a otac, Mirko Petrović, pisao je knjige o ekonomskoj istoriji Srbije. Njegova porodica bila je pravi umetnički krugovi.

Kad sam ga sreo već je bio rastignut stalnim interesovanjem za sve živo — bio je vredan, cretan, čitan

i pisao. U to vreme baš u Francusku je prodirala psihoanaliza i Freud. U to vreme počeo je i Rastkov interes za Slovence. Odlazio je u biblioteke, prelistavao ogromne književne raznih akademija, tražio gdegod je mogao da nešto o svojoj prošci o Slovincima. I tada sam prvi put ukrao u životu, ukrao sam za Rastka jedan crež iz neke književne, crež koji je predstavljao nekog slovenskog boga, jer sam znao da će se tome jako obradovati. Tako je Rastko, proučavajući život Slovena, došao i na svog «Penuna». Studirao je prava, imao je veliku memoriju, lako je učio i imao vremena za sve. Vukao me je da vidim Zadkina, Pikasa, zainteresovao se dadaizmom i uopšte stalno je nešto otkrivao. I verujem da je njegova «Otkrovenje» poteklo iz tog stalnog i neprestanog otkrivanja sve novih i novih stvari...»

Milan Dedinać: «Upoznao sam ga kad je progovorio u punoj meri, kad je posle lirsko-sentimentalnih slovenskih pesama prešao na ničeanske i više nego ničeanske, u doba kad je pisao «Otkrovenja».

O njemu je vrlo teško govoriti. Šta je kod Rastka problem? — On je složena ličnost, složena poezija. Jer, kad se, naprimer, pojavio Crnjanski (u isto to vreme) odmah je bio prihvaćen i dobio svoje epigone, a Rastko čak i danas čeka da njegova poezija bude analizirana, mada je gotovo najznačajniji pesnik između dva rata.

Zato ću svesti svoje uspomene o Rastku na dve-tri crtice o njemu, na anegdote.

Bio je stalno zaokupljen nečim novim. Jedno vreme bio je vrlo sučeveran, naročito u periodu kad je

lana na nogama, pocepanim odelom, kao dve vagabunde posli smo iz Hercegovnog da obidemo manastir Savinja. Na putu nađemo jednu kupa, na njoj nasatano malo geografske karte, i nekoliko čestilčeva belog luka. Kam sam to gurao nogom, on se uplašio i celo mi vreme govorio da su to nekakve vladzbine i da čemo nešto loše doživeti tog dana. Docnije, stalno je bio zaokupljen tim i vrlo neraspuložen. I zaista, kad smo se vratili u Hercegovinu, čujemo da je Crnjanski tu i da leži bolestan. Odemo da ga posetimo i njih dvojica započinu svadu oko toga da li su u lice u Koričani iz trinaestog veka ili nisu. Crnjanski, koji je bio strasno sučevan na svoje poznavanje istorije, a pod temperaturom od 40 stepeni, izvadi u jednom momentu revolver i skoči na Rastka. Rastko mu ga ome i prestravljen pobjegne...

Docnije je pričao da je to zbog one kepe koju sam ja nogom gurao na putu...»

Miloš Milunović: «Upoznao sam se sa Raskom 1921. godine u Parizu. Tada je bio u modi neoklasicizam. Mislilo sam da se on nikad neće promeniti i bio sam poludeo za njim. Radio sam nekakve slike ugađene, sa nekakvim metalnim bojama. Preko puta od mene stanovao je Sutin. Ono što je on slikao ja sam smatrao za bijanje. I iznenada došao je Rastko. Lečio je na hidalga sa Velaskegovih portreta, a imao je oči žive, čudno pronicljive oči. Pogledao je odmah po ateljeu i rekao: «Zašto hoćete odmah da uskoćite u muzej? A gde su vam patidžan boje?» — i počeo je da me tera da pravim njegov portre. Uzco je knjigu i seo da poziram. Dolazio je otada svaki dan i strpljivo me nagonio da mu dovršim taj portre. Kad smo bili pri kraju, zamolio me je da mesto knjige napravim kako u zuci drži pticu.

Docnije, u Beogradu, došao je do mene da mu napravim naslovnu stranu i vinjete za njegovu zbirku nastavsk na 19 str./

miljenko stančić

sv. Florijan

TI SI JEDINI TALAS

*U moru devojaka ti si jedini talas
koji dolazi do mojih nogu
da me trudi
Desnom rukom sam ti otvorila svet
a sad mi je težak bod
između dva koraka
Mojim očima si otkrila starce
a sad tražim samo tvoju ruku
da me vodi u starost
Mojim jezikom si naučila da imenuješ ljude
a ja sam zapamtila
samo tvoje ime*

IGRAČKA

*Progovori jezikom štuke,
skokni nad talasima jutra
iz dubine mora mojih ruku.
Uplaš me tvojim bodom, kćeri,
ja ću se sakriti ispod stola
kad kažeš bau-bau ide na pretima.
Napravicu od svog srca loptu
za tvoje nvoeste igre:
šutni je nogom
između četiri bela zida;
trči za njom po travi,
tresni je o zemlju ako našušiš koleno.
Same smo na svetu
sa našom igrom.
Napravicu od sebe lutku
sto vice mama
i plakacu na tvojim rukama:
Izbiceš mi jedno oko,
stomiceš mi jednu ruku
i krija ću zaspati
krak uzglaolja.*

*Sanjašes kako tražim hleb
a ja nemam sata za glad.
Progovori kćeri jezikom plača
iz moje utrobe,
dođi sa poplavom suza
i zbris iz ove sobe
sve stvari koje ne bodaju
tvojim nogama,
progovori kćeri ne gledaju
tvojim očima,
zidove koji ne stoje
na tvojim rukama.
Penji se sa tvojim rećima
do mog grla
i zaustavi uranje vukova usamijenosti
u mojim grudima.
Same smo na svetu
sa našom igrom.*

OTKAD SI SAMA

*Kraska ti je bila igra sa šarenom loptom
otkad si u svakoj njenoj fazi
otkrila po jednu zemlju
i jedno sunce
Na leptire i travu više ne misliš
otkad si sama
ostala bez krile
Uzdahno te ljuljam u snu
i poltarcima zaboravljenog deimjstva
jer tvoje zaobljene ruke
umesto lutaka
gri mladića
sa žlatnom kosom.*

Florika ŠTEFAN

bio opsednut slovenstvom. Skupljao je suveveja po zemljama kroz koje je putovao i počinjao u njih i sam da veruje.

Jednog leta bili smo zajedno u Budvi. Pisao je svoja «Otkrovenja» i verovao u fizioloskos. Uživao je u jelu, u piću, u suncu, vodi, išao je sa ostrva na ostrvo, družio se sa ribarima, posmatrao njihove ruke i verovao da će u njima otkriti neki duboki smisao i tajnu života. Kad bi došao u neki grad, upoznao bi sve ulice za dva dana, sve ljude, sve tunciste, celu okolihu. Bio je strasno radoznao.

Jednog vrelog popodneva, sa nekakvim strasnim, glomaznim sanda-

nastavak sa preth. str./

litave etape tajni koje njegov duh nije mogao obuhvatiti i za to mu je činilo da ga moć shvatanja napušta i da ulazi u afaziju. Padao je u neizlečive melanholije i oćanjanja. Kada se, još uvek mlad, vratio iznenada u primiljve granice svevisti, zaključio da su prisutne sve najdašnje sposobnosti a u dnu otkri duboki i još ne ushli vrel izvor svih stalnih nadahnuća. Bi srećan da je sačuvalo sve ono čime može iskoistiti sile života. Bilo je kao da je ponova počeo živeti od detinjstva. Zapisujući jednom zabave rani šta je sve pronađeno ili utvrieno od njegovoga rođenja, začudi

se i obradova koliko je novih bogatstava uvedeno u život; kao da pre njegovog života nije ni postojao moderan život; naime:

Telefon, gramofon, bežična telefonija, kinematograf, bicikl, automobil, aeroplan, cepelin, radium, serum, Bergson, Voronovičeva metoda za podmladivanje, teorija relativiteta, Društvo Naroda. Popravljeni su svi rekordi za visinu i brzinu; iscrpljene nepoznate zemlje. Idealno zamisljen, tako je do danas tekao život sadašnjega pesnika. Ali ono što sa istom silinom utiče na njegova duhovna unutrašnjost, kao i iskustva i doživljaji iz kojih on odmah gradi sebi svoju mitologiju, ukode je njegovo pripremanje bu-

dućega, sutrašnjega života, nada u njega i vera u njega. Šta ima on pred sobom i šta će život izgraditi još iz njegove ličnosti? On ne zna i niko ne zna, i ako sa najvećom pažnjom iščekuje, i ako ga samo to čekanje izmenjuje. Ono što mu uvek ostaje, i čime je on iznad svih ostalih tipova čovčanstva, to je sposobnost da se u velikone trenutku, i bez tragedije, oćede svega što je činilo spoljnjce bogatstvo njegova života i da za uvek napusti sva mesta gde bi ga iko mogao još iščekivati. Sami princip novoga života leži uvek u njemu.

(«Svedočanstvo», 11. decembar, 1924.)

opsenar

Popodne su se već svi krovovi grada izgubili u dimljivoj izmaglici. Kraj reke, na sivom jeziku ravnice, što se uvukao između kuća, dugi redovi cirkskih baraka izgledali su kao nepomične sablasti, sklepane od loše okretenih dasaka. Upola razvaljeni krovovi i nabereni dimnjaci, zanemeli teljasti, podhrativali su pri svakom udarcu vetra. Južilo je i sneg na plehanim krovovima opočeo je da kopni. Iz daljine, s mutnog prostora ravnice prikradala se noć koja će izmucenim ljudima doneti novo, zeleno proleće. Sutradan, trebalo je da pomodri reka i da iz sledećih hunki i brežuljaka iznikne prvi cvet godine, ali to još uvek niko sem njega nije naslućivao. Zemlja se još tog popodneva pičijaljala zagonekoma, mada je sve bilo prijavno i tužno, baš kao kada se lepota priprema.

Opsenar je stanovao sam samci u kuli od karata na samom kraju izmišljene ulice. Tog dana u kućici je bilo svečano i tiho. Opsenar se nećuio i na prstima kretao između predmeta, čuvajući se da ih nećim ne dodirne i poremeti njihov neprikosnoven mir. Iz strelca i mednog kuhinjskog posuda nepomično su izrastale zelene grane dečjeg smeča. U uglu je Opsenar zasadio vitku jasku i iskitio je mećvom i mećvom i visibabom i svim prolećnim travama, koje će, znao je, još koliko sutradan niknuti s obe strane reke. U same krošnje prazničkih biljaka postavio je po jedno malo žuto sunce da mu okrije svih pet strana sveta — kao vidoviti sunco-kret. Zagledao se kroz zamagljeno prozorsko okno, a onda je iznenada, ni sam ne znajući šta čini, kao dečarac poskakićvao s noge na nogu, predajući se nekoj divnoj, nerazumljivoj razdaganosti.

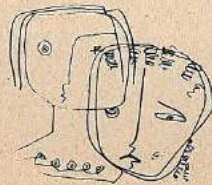
Opsenar je bio svemoguć. Mogao je da stvori žute dukate od rešenih biljaka i mogao je da skrivi čitav svet na dan tužnog oka i mogao je da na krilu ptice otputuje bilo kuda i mogao je mogao sve što ti srce može da poželi. Ovog popodneva jednostavno je iščekivao.

Prethodne večeri, zguren na čkljavoj svetlosti ispod jednog kandela, labra, pocupkićvao je na mestu, promrzilih nogu, i kao da je predosećao da će Dijana opet naći. Dotad, svetao ju je u svim kutovima nepoznatog grada: u mućnim otašajima velikih ogledala, u očima žena čiji smeč je neokrenut protčavao pored njega i nestajao u bućnim gomilama iza uglova. I zbilja, našla je već posle nekoliko kratkih minuta

kao da nije želela da je predugo čeka. Bleda i prozirna primicala mu se ulicom, a onda, u trenutku kada je već pomislio da će kao i obično proći pored njega, zastala je na svega nekoliko koraka od svetiljke i pogledala ga svojim dubokim i skoro otuđnim pogledom. Dok se iskradao iz kruga žute svetlosti učinilo mu se da joj na usnama razaznaje tih i gotovo nepomičan osmejak.

Pošli su, ne govoreći ni jedne reči. Smrznuv sneg škripao im je ispod nogu. Na uglu ulice bojazljivo je dodirnuo njenu malenu šaku, a onda je skrio u svojjoj dugo, zaustavljena daha, osluškivao kucanje njenog bila što mu je kao dah ptice mulelo po dlanu. Dugo, dugo koracali su praznim ulicama, tražeći usamljene prolaze i dodirujući se u pustim dvorištima i iza naberenih kapija. U jednom trenutku okrenuo se za sobom: na neokrenjenoj belini ploćnika ostajala su samo mala udubljena dvojnih stopala.

U pola noći našli su se najzad na Tigu srna. Zaltevala je da je ne prati do počinka i izvukla je svoju malenu šaku iz njegove. Još jednom zagledala mu se u oči kao da hoće da zapamti svaku misao

što mu se rojila pod čelom. I obćala je da će sutradan doći pet minuta hoda posle sunčevog zalaska i izgubila se u jednoj od uskih ulica što su se od tuga pružale dimljivoj četvrti grada. Okrenuo se i pošao svom ledenom logu da ga načini zelenim vesnikom proleća koje se prikradalo gradu.

Opsenar je znao bio svemoguć. Pod dodirum njegovih dugih prstiju unutrašnjost sobe se namah preobraćavala i svi nemući predmeti kao da su menjali svoje oblike, podhrćavali i pretvarali se u nešto prekrasno i neobjašnjivo uzbućujuće. Pri susretu s njegovim dubokim i tuđnovatim pogledom u dubini drvenog čašovnika odjeknuli bi blagi zvuci ćarobne muzike.

U suton uzdihćao je iznenada i gotovo mu se učinilo da čuje njene sćišne korake pred vratima. Uko-

ćio se i osluškivao nekoliko trenutaka, a onda se zasmećao praskavim, dećinim smehom. Pristajen iza prozorskog okna, praćio je u uzbućenoj spori sunčev hod koji je samo naslućivao iza gustih nanosa oblaka na kraju ravnice.

Pet minuta hoda posle sunčevog zalaska nećiji teški i umorni koraci primicala su se vratima, a onda promakli i nestali na kraju ulice u sve gućioj pomćnici. Deset minuta kasnije kolebao se s rukom na vratima, pomislićujući da je Dijana već na na klimavom sćepenštu. Ozakćnuo ih je i bojazljivo se zagledao u mrak: nigde nikoga... Povukao se natrag i sklupćao u uglu na posćelji s glavom među kolenima. Jedan ćas trka posle sunčevog zalaska sedeo je još uvek nepomićan u uglu sobice, pokušavajući da odagna ludo oćajanje što mu se razapelo ćitavim telom. Tri ćasa najbrzeg leta posle zalaska sunca zagledao se negde put dimljive tavanice od isćipćalih dasaka. Osećio je kako mu donja usna podhrćava i stisnuo je glavu ćakama.

U ponoć kukavica na zidnom ćasovniku osćukala je ćas noćnih dućova i umakla uz nepatćno sćljecanje. Tergao se i uzdihćao tek kada je opet nastala potpuna tišina posle jaskavica meće drvene ćivotinje. Oprezno je otvorio sćirov vrata barake i zaglećao se nećremice u mrak pred sobom. U uglu vitka jaska zadržćala je pod nalećom vetra koji je iznenada hrćupio u sobu.

Opustenići dugih ruku što su mu kao meće visile pored tela, Opsenar je koracćnuo nesiguran korak u vlaćnu pomććnu, ostavljajući za sobom sćirov otvorena vrata i toplu izmišljotinu proleća u uglovima. Na Tigu srna svi pogaćeni prozori zjaćuju u mraku zastrajućih ćeljusti. Dugo zatim nurnarao je pusećim ulicama, osluškivajući sćljapanje vlaćnog snega pod sobom. Na ploćniku, za njegovim oćlovim koracćima ostajala su samo ćena udubljena ispod kojih je provirivalo žićko blato.

Najzad našao se opet na periferćiji grada. Ni sam ne znajući kada napustio je uske ulice i zagacio u mećvama udubljena ravnice. Poslednje svetiljke ostale su mu za ledćima; pred njim: samo još neprećegledna belina ćarana ćudnim i oćgromnim pegama blacnih brežuljaka što su se nepremćno iskradali iz sćeće zemlje. Koracćao je i koracćao uporno i tupo, bez i jedne misli, i odjednom, na rubu mećvare sćvatio je iznenadno da Dijana nije mogla da propadne u zemlju tek tako. Pa makar to bilo i na kraju sćveća!

I odmah zatim svemoguć Opsenar, stisnutih zuba, koracćnuo je u žićko blato koje se podizalo nebu i dopelo mu već do grudi.

Iz izmišljotine »Opsenar među travama«

MOJI VRTOVI

Moji vrtovi blednja
puni su ruću jutra
puni su sćpćala lica
puni su hladnoće oticanja
puni su trnja ćeceri

Visoki su ko ljudi na sćkelama novih zgrada
ispćepćeteni su ko sćbonje moćjih sćrova i ćelja
Njihova granice su dalje od tvog prvog saznanja ćovćeka
Dublje su od tvog ćih jasmih otćuju bez ćna
Zalutaće u moćjim sanjanim vrtovima
Zaspćali umorna u narućju izmaglice
Sveta si za zemljom ljubavljju sćlićaka
Biteš uvek tu i kad budu sćrućeni vrtovi
Uvek će lećbeti sćvoj usćiljeni osmećh
Kad se ćami budu usćivo rukovati
Sa noććima.

Dragan BIORAC

PORUKA SEBI

Postoji jedna tćrta za sve gladi.
Treća samo poći za sunćanim plugom
i za sćtakom sćvorati po jednu brazdu.
Za sebe otćari samo plug
i poraći nove oranice.

S A N

Ima jedan grad
u kojem su sve kuće vetrenjaće,
u kojem postoje posebne sćage za mrave.
Ima jedan grad
u kojem uzgajub ne ranjava ptice,
u kojem moććemo pronaći
sve što smo nekada izgubili.

Ima jedan grad...
Zaućovima oći.

POSELJNJA PORUKA

Pre nego što mi objasnite raćanje dobroće,
pre nego što me u obruć tišine savijete
i pretvorite me u krilćatog mrava,
pre nego što me ostavite
na sćlazu u pustinju gde se sćvetlosti pare
i pogaćite sve beline na posledćnjem putu,
ne zaboravite da pozdravite
sve ćetiri starne sćvetal

Milan KOLUNDŽIJA

RAVNICA

I sćkri ćeram —
jer tibo plamaćaju vatre na otuđanim ćakama mova
zvezde plutaćju svetla po fasadama nedokućivog mraka
(sćkrićice sćkrivaju ruku)
jer vedom brodovi ploću bremenito i gluoćo
sćtonom traćeći lube za sćvoja sćpuććena jedra...

Još samo psi se ne gone po utrobama noći
ramena se sćvijaju pod obramicama ćelji
(sćkrićice nemaju snova)
za sćprćene vlati trava oćtećale su ranjava sćtope
u boru ćudore srca i zaboravljene lajne...

I sćkri ćeram...

Dućan MAKSIMOVIC

stevan stanić
sećanja na rastka

/ nastavak sa 5 str. /

»Otkrovenje. Napravio sam mu samo naslovnu stranu, a vićiete je on sam uradio. I bolje je uradio od mene. Kad sam pćredio inoćbu u Beogradu, trćao je na sve strane, ćak je i Vuća naterao da kupi nekoliko moćjih sćka. A kritike kako je pisao! — Divno, konstakćivno i uvek je imao da kaće i psavetaje nešto pamćno.

Kad sam ćkao njegovog »Peruna« imao sam viziju kao da sam ućao u jedan braćon prostor sa ćrvenim kvadratima na kojima su nasćkane fleke ćistim zelenim, plavim i ćutim bojama...

Gustav Krćkeć: O ja ću naroćito podvaći tu Rastkovu oćgromnu radoćnalost. Dolazio je ćesto do mene. U to vreme zavoleo je mećumurski narodni melos. Odlazili smo ćesto u Medumunje, proutćvao je melos, pevao i vrlo brzo ućio pesme. I doćnije, kad god bi me sćrećterao me da mu pevam »Dremle mi se...« — mećumursku pesmu koju je naroćito voleo. Upoređivao je

mećumurski narodni melos sa mećedonskim i pronasćao da postoji vrlo velika sćlićnost.

... Zaveo sam u to vreme u Beogradu. Nikada to neću zaboraviti. Sin mi se razboleo i ubrzo umro. Rastko se našao u tim najtećkim momentima, starao se oko sćahrane, traćao okoćo i sćvićavao sve poslove umesto mene i sćizao i da me teši. Kad smo malog pokopali, prićao mi je, i tek tad sam pćmemo — Rastko je plakao...

Marko Rićić: »Da smo se tri dana doćnije sastali to bi bio 50-ti roćendan Rastka Petrovića. Sćlusaćući ovaj razgovor, ovako vedar i prijatan, mada je Rastko bio jedna tragćena lićnost, veććto gladan ćvota, jedna pasionirana radoćnalost, doćao sam na ideju i apelujem da se treba posvetiti proutćavanju Rastka Petrovića. Tako bi se isćpravila i nepravda prema njemu. I zato amatram da je ovaj naš ćastanak topao i plemenit, jer Rastka vredi upoznat...«

mićjenko stanić

kartati

